

Bakos Árpád

MIT KEZDJEK VELED, BALKÁN?

Pedig a kérdés nagyon egyszerű volt. Arról akart csak meggyőződni a kérdező, hogy jól hallotta-e, és nem értette-e félre azt, amit hallott. Egy fiatal lány ült vele szemben. Most Nyugat-Európában él, de Magyarországon született. S abból, amit addig mondott magáról, gyorsan rájött a kérdező, hogy nála bizony önbizalomban nincs hiány. Ez jól is jöhet, főleg akkor, ha az ember lánya előadói babérokra tör. Ugyanis, mint kiderült, a lány énekesnő szeretne lenni. Történetesen arra adta a fejét, hogy belevesse magát a roma zenébe. Méghozzá a balkáni roma zenébe. Mielőtt bármi másról szó esett volna, máris belekezdett egy dalba. Mi tagadás, a maga szemet gyönyörködtető előadásával és kedves akcentusával máris megnyerni látszott magának a kérdezőt. Viszont a nyelv, amelyen a dal szólt, nem hagyta nyugodni. Nem magyarul énekelt a lány, hanem amolyan balkáni roma nyelven és hangulatban. Kérdezte volna az énekest, vajon érti-e, miről szól a dal, de ő megelőzte s már fel is csendült a következő. A kérdezőnek – aki amolyan zeneforma egyén, s aki itt, a sokat megélt Balkán kapujában született – ez már kicsit sok volt. Miért akar mindenáron balkáni roma dalokat énekelni a lány? Főleg – s ez nyilvánvaló – ha azt sem érti, miről szólnak. Tette volna fel a kérdéseit sorban, amikor hirtelen vége lett a dalnak, és a csend, amely ráült a szobára, most különösen jó érzéssel töltötte el.

*

A *balkáni zene* fogalmát a Nyugat szülte. Ki más, gondoljuk talán kicsit rosszállóan. Viszont ezt a rosszállást nem maga a kijelentés gerjeszti, hanem az, hogy hajlamosak vagyunk gátlástalanul és válogatás nélkül átvenni és elfogadni onnan bármit. Itt a recept: végy egy sor rezesbandát, aztán egy újabb sor különös ritmust, amelyre örült táncba kezdhettek, majd a végén adj hozzá egy sor hangos összeborulást olyan dalokra, amelyeknek a szövegét sem értjük. Ez a nyugati szórakoztatóipar, a klubok varázsformulája: a *balkán beats*.

Valaki egyszer azt mondta, hogy a balkáni népek mindig inkább a különbségeket keresték egymás között. Még akkor is, amikor azt verte mindenki a fejkükhöz, hogy ügyesen kerülik a munkát. Ezt a keleti hatás számlájára írják. A nyugati hatás pedig az, hogy szeretnek

kényelmesen élni, nem sietnek sehova. Miért is tennék, hiszen ami el van rendelve, úgyis eljön. Egy dolog viszont elkerülte a figyelmüket. Történetesen az – s ezt mindig későn veszik észre –, hogy sokkal több bennük a közös, mintsem gondolnák. Ez lett aztán az oka, hogy fizikailag teljes sikerrel végződött a szétválás. Ennek következtében szerb talajon nagyon gyorsan gyökeret vert a turbófolk. Ez megint egy olyan fogalom, amit csak itt ismernek, s mi tagadás, szeretnek. Ha egyszerűen akarnánk elmagyarázni valakinek, hogy mit takar, nem is lenne nehéz dolgunk. Olyan népi ritmusra írt műdalok – ritkább esetben népdalok – ezek, amelyeket modern zenei köntösbe öltöztetnek. A kilencvenes években Szerbiában remek táptalajt biztosított ennek a műfajnak a sovinizmus, amelyet harsány, nyugatellenes megnyilvánulásokkal is megspékeltek. Mindeközben pedig kiszorította és több éves száműzetésre ítélte az összes többi zenei áramlatot, főleg az államilag megszállt közmédiában. Mégis, mindezek ellenére a szétválás kulturális szempontból közel sem járt olyan sikerrel, mint amelyet egyes politikai vezetők reméltek.

Ha vennénk a fáradságot, és utána néznénk egy kicsit a dolgoknak, gyorsan rájönnénk, hogy túlságosan nagy és változatos terület ez. Nem rakhatjuk egy kalapba mindazt, amit itt látni és hallani lehet. Megpróbálunk választ keresni arra, hogy mi viszi rá világszerte a fiatalokat – s akkor most zárjuk ki azokat, akik csak fogyasztják, és foglalkozunk azokkal, akik művelik a zenét –, hogy mások kultúrájában kutakodjanak. Olyanban, amely igen távol áll tőlük. Mitől van az, hogy a világ majdnem minden pontján reneszánszát éli a balkáni életérzés és zene?

Kusturica és Bregović. Azt hiszem, senkinek sem kell bemutatni őket. Ez az a két személy, akiket semmiképpen sem kerülhetünk meg a választkeresés útján. Ők azok, akiknek eddigi munkássága megadja kérdésünkre az egyik lehetséges választ. Szóval van ez a két férfi, akiket kritikusaik azzal a váddal illetnek, hogy saját identitászavaruk okán elromanizálják (borzasztó ez a kifejezés, de gondolom, érthető) a balkáni zenét. Közben a kritikusok másik fele az égbe emeli őket. Lessünk be egy Bregović-koncertre. Ezt mindenki megteheti a világhálón. Mit is látunk? A hatalmas pódium közepén egy fehér öltönyös alak. Ez ő, a valamikori Bijelo Dugme (Fehér gomb) nevű zenekar gitárosa. Mögötte egy rezesbanda, akik ezerrel nyomják, többnyire a műfaj legjobbjai közül valók. Zeneszberkekben a fehér öltönyös úriemberről nem úgy beszélnek, mint a legadakozóbb zenekari vezetőről. Nem véletlenül. Zeneszei ennek ellenére mindent beleadnak, mert ehhez vannak

szokva. Ha színpadon állnak, a legtöbbet nyújtják magukból. Milyen jó lenne ezt máshol is látni! Kicsit balra egy asszonykórus, jobb esetben bolgár import. Ők nemcsak tanulták, de magukban hordozzák saját hagyományukat és dalaikat. Ez már a második olyan pillér, amelyre lehet építeni. De ott a harmadik is. Azok a fiatal zenészek, akik különböző modern hangszerek mögött állnak. Az ő feladatuk, hogy kicsit maivá tegyék a hangzást. Lám, még erre is gondol a főnök. Nem csoda, sok helyen járt már. Tudja, mitől döglök a légy. Közben meg csak szól a muzsika, egymást váltják a dalok. Szünni nem akar a sok bizonytalan és kétes eredetű zene, amiknek, ha jogdíjról van szó, a főnök a szerzője, de amúgy meg nem számít, honnan való és ki szerezte. Egy a lényeg: csak dőljön a lé és őrzöngjön a tömeg. A helyszín lehet bárhol tágabb régióinkban. Az eredmény ugyanaz: tomboló közönség a legfiatalabb korosztálytól a legidősebbig. Mindenki rázza a rongyot és ordít torkaszakadtából, hogy „Evo zore, evo zore...” (Itt a hajnal, itt a hajnal...).

Kénytelenek voltunk megtenni ezt a kis kitérőt, hogy a dolgokat így vagy úgy, de megpróbáljuk a saját helyükre tenni. Mindenki látott már a víz tetején úszó dinnyehéjat és szemetet. Minket inkább a víz alatti világ érdekel, ezért térjünk most vissza a zenéhez. Ahhoz a zenéhez, amelyben sokkal több van, mint a mindenáron való szórakoztatás igénye. Nézzük hát meg annak az igényesebb és kifinomultabb oldalát. Lássunk egy, a teljesség igénye nélkül összeállított bemutatót arról, mire és kire érdemes odafigyelni. Mit érdemes meghallgatni, hogy kicsit jobban képben legyünk, amikor ennek a hatalmas régióinak, a Balkánnak a zenéje kerül szóba.

*

Első találkozásom ezzel a különös zenével a hetvenes évek végére datálódik. Ha dalokra nem is, de valamiféle furcsa ritmusra emlékszem. Olyan ritmusra, amely sehogy sem akart összeállni a fejemben. Az az érzés fogott el mindíg, hogy valami hiányzik a sorok végén. A páros ritmusokhoz szokott fülemben valahogy nem állt össze az ütem. Hallgattuk a bakelitről ezt a megfoghatatlan zenét, és nem is voltunk tisztában vele: micsoda szerencse az, hogy ide születünk. Erre a poros, huzatos átjáróra gondolok dél és észak között. S ha kicsit távolinak tűnik is, de kelet és nyugat is itt ér össze valahol. Még akkor is, ha ez csak az én fejemben áll össze így. Ugye egy pillanatig sem feledkeztünk meg arról, hogy a zenéről beszélünk? Arról a zenéről, amelyről tudjuk mindannyian, mire képes. Szóval hagytuk, hogy átjárjon bennünket,

s legyen majd a 20. század végén a túlélésünk záloga. Bár akkor erről mit sem sejtettünk. Akkor élte fénykorát egy, a határainkon túl is ismert lemezkiadó, a Jugoton. A volt Jugoszlávia egyik nagyvárosában, Zágrábban volt a székhelye. Az, hogy ez a város Horvátországban van, akkor senkit sem érdekelt igazán. A megjelenő lemezek voltak a fontosak. A cég pedig – ha kisebb-nagyobb késésekkel is – műfajra és előadóra való tekintet nélkül kiadta nemcsak a jugoszláviai zenekarokat, hanem a Nyugaton megjelenő bakeliteket is, és mi nagy örömmel válogattunk belőlük.

Ennek a hősi kornak volt a nagy figurája – és még ma is az –, Vlatko Stefanovski, a virtuóz macedón gitáros, aki már a hetvenes évek végén előszeretettel használta igen kemény rockzenéjében a macedón népdalok dallamvilágát. Ő az, aki *Leb i sol* (Kenyér és só – micsoda névválasztás! Azt is mondhatnánk, hogy születése pillanatában meghatározta az utat, amin a háromtagú csapat járni fog) nevű zenekarával rávette e sorok íróját arra, hogy újra és újra megpróbálja kiszámolni – akkor még kevés sikerrel – azt a páratlan ritmust, amit addig nem hallott máshol.

Mindeközben a világ másik végében is feltűnt egy gitáros, nevezetesen Miroslav Tadić. Boszniai születésű zenész, aki a hetvenes évek végén úgy döntött, hogy köszöni szépen, de ő inkább nyugaton próbál szerencsét. Valószínűleg ezért ismertük meg őt később. Még annak ellenére is, hogy már 1977-ben ott szerepelt a neve azon a listán, amely a harminc legradikálisabb és legeredetibb gitárost összegezte. Tadić Amerikában telepedett le, ahol ma is él és tanít. A sors és a polgárháború a kilencvenes években hozta össze a két zenészt. Mindketten elhivatott művelői saját muzsikájuknak. Egyfelől a vagány rocker, aki pengetővel a kezében bővíli a gitárját, másfelől pedig a Kaliforniában végzett gitáros, aki a klasszikusok hagyományos módján, ujjaival szólaltja meg hangszerét. Egy dolog azonban közös bennük: a macedón népzene szeretete. Ebben a hagyományban találták meg a közös hangot. Abban a zenében, amely szerintük dallamával, harmóniáival és nem utolsó sorban aszimmetrikus ritmusvilágával összekötő kapocs volt a régi Jugoszláviában. Az aszimmetria megérne egyébként egy misét annak, aki a Balkánról akar mélyebb elemzést készíteni. Még egy dolgot meg kell említenünk, amikor balkáni zenéről beszélünk. Nevezen azt, hogy mint zenei forma igen könnyen átültethető gitárra. Mivel említettek mindketten kiváló gitárosnak számítanak, ez nem is volt nehéz feladat számukra. Hangszeres zene ez, a szó legnemesebb értelmében.

Nem a versengés itt a lényeges, hanem éppen az egymást kiegészítő muzsikálás. Olyan ez a zene, amely ritkán szólal meg koncertteremben, s amelynek nem a mindenáron való szórakoztatás a célja, hanem az, hogy egy nemesebb és mélyebb oldaláról mutassa be azt a zenei világot, amit a Balkán-félsziget déli régióiban találunk.

De mit érne bármilyen beszámoló, ha saját fülünkkel nem hallhatnánk ebből egy keveset! Ha nem tudnánk megbizonyosodni arról, amit fent olvastunk. Azt mondanám, tegyük félre egy kicsit ezt az írást, kapcsoljuk be a gépet, és keressünk rá a következő koncertrészletre:

Vlatko Stefanovski – Miroslav Tadić:
Jovano, Jovanke

Ha ez meghozta a kedvünket a zenehallgatáshoz – s e sorok írója erősen bízik ebben –, semmi gond, keressünk tovább, az olvasást bármikor lehet folytatni! S hogy kis segítséget is adjunk ehhez, biztosítva az olvasót arról, hogy még a hallottakat is lehet fokozni, egy olyan bolgár zenészt idézünk meg, akinek hangszere a kaval. Egy olyan ősi fafűvös hangszer, amit bolgár, macedón és a török muzikusok is előszeretettel használnak, legyen rá példa a következő zenei idézet:

Vlatko Stefanovski – Miroslav Tadić –
Theodosii Spassov:
Prošeta se Jovka kumanovka

Evezzünk most kicsit olyan vizekre, ahol inkább az autentikus zene kerül előtérbe. A népi hagyomány, az eredeti népdal és az avatott előadásmód. Bár meg kell jegyeznem, hogy óvatosan kell bányunk az „eredeti” szóval ebben a régióban. Hogy miért is mondom ezt? Álljon itt két példa, e sorok írója élte át őket még a múlt évszázad kilencvenes éveiben. Történt ugyanis, hogy 1997-ben az a szerencse ért kis csapatommal, hogy a macedón fővárosban, Szkopjében léphettünk fel az ottani Akusztikus Fesztiválon. Voltak ott macedón, horvát, szlovén és szerb zenekarok, sőt még egy lengyel is. Meg ugye mi – Bácskából,

Szabadkáról és Csantavérről –, akik magyar zenét játszottunk. Meg kell mondanom, gyorsan ment az ismerkedés. És az est lezárásával már meg is köttettek azok a barátságok, amelyek mind a mai napig elkísérnek, s amelyek hozadékaként elkészül majd pár év múlva egy közös lemez. De ez nem témája ennek az írásnak. Szóval ismerkedtünk egymással, egymás muzsikájával, és próbáltunk minél több zenei anyagot beszerezni. Nekünk, akik hozzászoktunk ahhoz, hogy csak felütünk egy gyűjteményes kiadványt, vagy előveszünk egy bakelitlemezt, amin a legkülönfélébb tájegységeken gyűjtött dalok és zenék szerepelnek, Szkopjében – furcsa mód – gyorsan rá kellett jönnünk, hogy ez itt nem fog működni. Ottani barátaink elmondták, hogy van ugyan gyűjtött anyag, de az a rádió tulajdona, amihez gyakorlatilag lehetetlen hozzájutni. Hogy pontosan miért, arra nem sikerült kielégítő választ kapnunk, ahogy arra sem, mennyi anyagot gyűjtöttek össze. Semmi gond, gondoltuk, akkor vegyünk lemezt vagy kazettát! Igen ám, de amihez boltban hozzá lehet jutni, az már jó szándékkal sem nevezhető eredeti anyagnak. Sőt! Jó szokás szerint fogják itt a dalokat, s kedvükre alakítgatják. Különféle kíséretekkel látják el, amire én azt mondanám, hogy feldolgozzák. Aztán felkérnek egy ismert előadót, hogy vegye fel a dalt stúdióban, majd kiadják lemezen vagy kazettán. Autentikus előadó által előadott dalt csak az ezredforduló után halottam Szkopjében.

Itt a másik példa, a belgrádi kapcsolat. Velük sem volt könnyebb dolgunk. Kérésünkre, hogy jó lenne egy kis szerb eredeti gyűjtést is hallani, lemásolni, hogy otthon szemezgethessünk belőle, nem igazán kaptunk bátorítást. Nem kellett sok idő ahhoz, hogy kiderüljön, ez sem fog úgy működni, ahogy elképzeltük. Több hónapra volt szükség, hogy egy hatvanperces kazetta elkészüljön Belgrádban, és eljusson hozzánk. Viszont, meg kell jegyeznünk, az már eredeti, gyűjtött anyag volt.

Persze ma már ez változni látszik: ékes bizonyíték erre az a belgrádi testvérpár – amúgy ikerk –, akik több mint két évtizedes munkásságuk alatt többször is bizonyították, hogy az a cappella éneklésnek és a többszólamú megszólalásnak avatott előadói. Ők a Braća Teofilović (Teofilović testvérek). A többszólamú éneklés itt, a Balkánon nem újdonság. Aki muzsikált idevalósi zenészekkel, az tudja, hogy ha szükség van kísérő énekre – mondjuk egy második szólamra –, akkor ők már nyomják is. Mindig csodálattal töltött el, hogy ezen nekik nem kell túl sokat agyalni. Azt vallja a testvérpár, hogy az éneklés nem egyszerűen zaj- és hangkeltés, hanem gondolkodásmód is. Valójában nem ők választják ki a zenét, hanem fordítva, a zene választotta ki őket, amikor

rájöttek, hogy mire képes az emberi hang. Azt mondják a népdalokról, hogy igaz ugyan, hogy azokat az egyén hozza létre, de a nép által lesznek részei egy közös hagyománynak. Alapnak ezért mindig egy autentikus dallamot keresnek. Ezt formálják át saját elképzeléseik szerint továbbgondolva, és kihasználva a kétszólamú éneklésben rejlő lehetőségeket. Sokszor találkozhattunk velük és dalaikkal Magyarországon, a szép emlékü Jazz Fesztiválon. Egy beszélgetés alkalmával elmondták, hogy szerintük a nyelvi különbségek emelte korlátok már ledőlni látszanak, de az értelem szabta korlátok – s ez a veszélyesebb – még mindig tartják magukat az emberek között. Ez utóbbiakat sokkal nehezebb lebontani. Ha meghallgatjuk az egyik dalukat, az első lépést már meg is tettük.

Braća Teofilović:
Marijo, bela kumrijo

Írásunk következő szereplője egy olyan eredeti hangvételű énekesnő, akinek sajátos zenei stílusa már messziről felismerhető. Ő az, aki bátran ötvözi a tradicionális formákat a mai modern irányzatok különböző válfajaival. Értem ez alatt elsősorban a jazzt és a bluest. Első hallásra ez talán nem mond olyan sokat. Azt is mondhatnánk, hogy nagyon sokan teszik ezt a világ különböző pontjain. Viszont amint belehallgatunk a zenébe, és hagyjuk, hogy szabadon átjárjon bennünket, rögtön észrevesszük, hogy többről van itt szó, mint pusztán stílusok keveredéséről. Ebben a zenében tisztán kivehető a tradicionális dallam, annak minden stílusjegyével, ugyanakkor a jazz hangzásvilágához hűen szabad kezet kap a zenekar, hogy improvizációjával hozzáadjon valami újat és izgalmat a hagyományos formához. Talán kicsit titokzatosra sikeredett ez a kis bevezető, hát gyorsan mondjuk el, mire is gondolunk. A *sevdah*, vagy más néven *sevdalinka* az a zenei forma, amely a következő énekesünket jellemzi. Ezek azok a dalok, amelyek egyszerűségükben őszinte és érzelmekben gazdag új zenei formává állnak össze Mira Medunjanin előadásában.

Ejtsünk most pár szót erről a különleges zenei formáról. Nemcsak azok a dalok tartoznak ide, amelyeknek nem ismerjük a szerzőjét, hanem azok a ma írottak is, amelyek bizonyítékul szolgálnak arra, mi csoda túlélőképességgel rendelkezik ez a műfaj. A „sevdah” szó arab

gyökerekkel rendelkezik. Görög nyelvű könyveket fordító arab orvosok használták először, méghozzá a melancholos (fekete epe) szó megfelelőjeként. Így lassan kezd érthetővé válni maga a kifejezés, miközben magyarázatot kapunk arra is, miért beszélnek a dalok kapcsán lelkiállapotról, borongós, nyomasztó érzésekről. Mindeközben ha tetszik, ha nem, a macedón népzene mellett ez a műfaj az ékes bizonyítéka annak a közös kulturális összefonódásnak és identitástudatnak, amelyet a balkáni népeknél megfigyelhetünk. Születése azokra az időkre tehető, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia megszállta Boszniát és Hercegovinát. Ekkor lett népszerű a városi kávézók és különböző összejövetelek társaságainak körében, s vált a balkáni szubkultúra talán legismertebb zenei formájává.

Mira Medunjanin:
Eleno kerko

Mielőtt sort kerítenénk írásunk utolsó zenekarának bemutatására, tegyünk újra egy kis kitérőt, de ezúttal a balkáni filmek világába. Történt ugyanis, hogy 1994-ben elkészült az a macedón mozi, amely zenéjénél fogva (bár maga a film is csodálatos, hiszen a műfaj legnagyobbjaival említik egy lapon) gyökeresen megváltoztatta nemcsak e sorok írójának, de hiszem, hogy nagyon sok hasonszórú zenésznek a tradicionális népzenehez és annak újraértelmezéséhez való viszonyát. Ez a film a *Pre kiše (Esz előtt)*. Egy olyan művészfilm, amelyben eredeti helyzetképet, lenyomatot kapunk az akkori Európáról. Metsző iróniával mutatja be a testvérháborút és a bosszút, a szeretetét és gyűlöleten való felülkerekedés vágyát, miközben olyan felejthetetlen képi világgal ajándékoz meg, amely egy életre beég a néző agyába. Ha valakiben felébredt a kíváncsiság, nyugodtan keressen rá és nézze meg, megrázó élményben lesz része.

Miért beszéltünk erről a filmről? Nagyon egyszerű az oka: az a zenekar jegyzi a zenéjét, amelyet írásunk végén szeretnénk bemutatni. Az együttes gyökereit már a nyolcvanas években megtaláljuk, amikor is Goran Trajkovski a fejébe vette, hogy a bizánci egyházi éneklés hagyományait átülteti egy modernebb zenei formába. Így, mire elérkeztünk a kilencvenes évek kezdetéhez, már adottak is a feltételek, hogy

Szkopjében megalakuljon a háromtagú zenekar, amely az Anastasija nevet veszi föl. Olyan zenét álmodtak meg és hoztak létre, amely nem tekinthető hagyományos filmzenének (ha beszélhetünk egyáltalán ilyenről). Nem enged el magától és nem lehet szabadulni tőle. Fogva tart és minduntalan magával ragad. Saját lemezei mellett színházi zenéket is készít az együttes. Igyekeznek minden munkájukban saját látomásait megvalósítani. Egyéni módon tudják beleolvasztani a hagyományos macedón népzene és az egyházi éneklést az általuk megálmodott modern dalokba. S mindezt korukat jóval megelőzve teszik. Bár nem olyan harsányan, mint később azok a nyugati zenészek, akik dallamtöredékeket ollóznak zenei alapjaikra, kihasználva és elcsúfítva a dalokat. Ők adott esetben egy egész népdalt tartanak a tenyerükön, magával Vanja Lazarova Dimitrovskával, aki avatott előadója a macedón népdaloknak. Úgy ágyazzák ezeket a dalokat a zenéjükbe, hogy egy pillanatra sem érezzük, hogy kihasználnák a dalt és az előadót. Ritka és felemelő pillanatai ezek a 20. századi, egyetemes zenekultúrának.

Anastasija:
Death of Alexander

Miközben stúdiójukban igyekeznek kihasználni a modern technika nyújtotta előnyöket, mindvégig nagy szeretettel használják az autentikus macedón hangszereket: kaval, duda, tapán (ez egy kétfenekű nagy dob), tambura – ami nem hasonlít az általunk ismert öthúros hangszerhez, mert csak három vagy éppen két pár húrja van. Misztikus és monumentális zene ez, a szó legnemesebb értelmében. Nem rock és nem népzene, sokkal távolabbra mutat minden hagyományos műfajnál és zenénél. Valami megfoghatatlan és mégis ismerős, valami ősi és mégis elevenen izzó, valami mai, valami új.

Anastasija:
Nine Iron Doors

*

Egy hosszú pillanatig tarthatott csak a csend. Közben a kérdező agyán átsuhantak mindezek a gondolatok és dallamok. Mit feleljen most a lánynak, anélkül, hogy megsértené? Hogyan lehetne bármi bátorítót, használhatót mondani neki? Azok után, hogy fülében ott zsongnak a szebbnél szebb macedón, bosnyák, szerb és magyar dallamok. Hogy kellene elmondani neki, ami a fejében jár? Azt, hogy mennyire varázslatosak ezek a zenék. Mind, egytől egyig. Hogy mennyire megéri benézni a dolgok mögé. Hogy érdemes keresni és kutatni anélkül, hogy meglöveljük a legújabb divathullámokat. Hogy előbb a saját zenei kultúráját ismerje meg, hogy megérthesse, megismerhesse és elfogadja a másét. Nincs könnyű dolga. A kérdező zavarban van. Az üvegért nyúl, ami ott áll az asztalon, s tölt a poharakba. Persze ez csak időhúzás. Így próbál időt nyerni, hogy valamilyen válaszféle megtalálja, és hasznára lehessen a lánynak. Koccintanak. Az édes-keserű ital átjárja egész testét, s melegíteni kezdi a lelkét is. Lassan hangszere után nyúl. Megrezdülnek a húrok és hangok lepik el a szobát. Azt mondja a lánynak, énekeljünk. S belekezd: „Adjon Isten, rózsám...”